

cai Richler, Michel Marc Bouchard és még többen mások vannak ebben a csoportban. A teoretikusok közül Harold Innes, Marshall McLuhan, Northrop Frye, Charles Taylor és Hugh Kenner kerülnek Kürtösi nagytője alá. Kinek szól ez a tanulmány? Aki nem ismeri Kanadát, de tud valamit a modernizmusról, annak jó élmény lehet ez a könyv. Abból, ahogy Kürtösi leírja, nemcsak azt az országot, amit olyan jól ismer, de annak művészeti és intellektuális forrásait és irányait is, minden érdeklődő olvasó kiveheti magának azt, ami őt érinti. Ki nem hallotta Leonard Cohent énekelni? Azonban kevesen olvastak egy szakértői tanulmányt a költőről, mely fokozza a dal hallgatásakor érzett élvezetet. Mindazok, akik ismerik Kanadát, művészetét és intellektuális életét, természetesen örömmel fedezik majd fel ezt az új és eredeti megvilágítást. Kürtösi komoly kutató. Sokat és jól idéz, összehasonlítja a forrásait, alaposan megvitatta a téziseket és amikor választ közölük, megindokolja, miért teszi. Az Emily Carr, Lawren Harris, Adrien Hébet és Bertram Brooker festményeiből válogatott illusztrációk, valamint a Northrop Frye-t ábrázoló festmény azon túl, hogy színesebbé teszi a monográfiát, jól illusztrálják a benne szereplő főbb téziseket is. Ez a jól megírt és jól olvasható szakkönyv minden bizonnyal jól felhasználható lesz kanadai és más külföldi egyetemi tanszékeken.

Kürtösi Katalin könyve komoly hozzájárulás a XX. századi és kortárs kanadai kultúra tanulmányozásához.

EGERVÁRI TIBOR
(Ottawai Egyetem)

Bagi Ibolya: Rög-eszmék. Írások a XX. századi szláv irodalmak köréből. Szegedi Egyetemi Kiadó/Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged. 2010, 280 l.

A szegedi egyetem szlavisztika tanszékének oktatója a huszadik századi orosz irodalom szakértője: nem véletlen hát, hogy a kötet esszéinek többsége ebből a tárgykörből merít, s hogy imponálóan széles a kötet merítése az orosz irodalom történetéből. A még mindig új felfedezések lehetőségével csábító tízes-húszas évekből éppúgy elemez a szerző műveket és életműveket (Jelena Guro, Valerij Brjusov, Anna Ahmatova), mint

a ma is kínzóan aktuális történeti, egzisztenciális, és kultúrtörténeti kérdéseket felszínre hozó húszas-harmincas évekből (Pilnyak, Ilf-Petrov, Bulgakov, Platonov), valamint a világirodalmi rangú prózát termelő kortárs orosz kultúrából (Borisz Akunyin, Tatjana Tolsztaja).

Bagi Ibolya azonban e könyvében nem marad meg a ruszisztika keretei között, hanem az általa kutatott és tanított orosz irodalmi anyag mellett a környező szláv nyelvű országok irodalmainak tágabb horizontjára is kitekint. A kötet második, szlavisztikai tömbjében szerb, ukrán és bolgár műveket elemez. E művek szerzői részint világirodalmi rangú írók, akik régiók, Közép-Európa történelmének húsba vágó egzisztenciális kérdéseit tették fel műveikben, s akik nélkül ez a régió nem lenne az, ami (Miloš Crnjanski, Danilo Kiš, Milorad Pavić). Másrészt kevésbé ismertek, akiknek neve elsősorban a szűkebb szakmai közönség számára mond valamit, s akik egy-egy műfaj, vagy egy-egy irányzat korábban kialakított képét árnyalják, ahogyan a bolgár Ljuban Dilov a tudományos-fantasztikus irodalom műfaji változatában, vagy az ukrán Mikola Bazsan a futurista lírában.

Felettebb üdvözlendő, hogy a szerző a szláv irodalmak kutatásával szélesebb merítésre vállalkozott. A szlavisztika azonban, nyelvészeti alapozású diszciplína lévén, kevésbé alkalmas az irodalmak összehasonlító vizsgálatára. Ezen a területen ugyanis a nyelvek rokonsága *nem perdöntő*. Két vagy több irodalom hasonló fejleményeit (vagy éppen jellegzetes eltéréseit) nem a nyelvrokonság, sokkal inkább a *kultúra kontextusa határozza meg*. Maga a kultúra (és benne az irodalom) elsősorban történelmi-társadalmi meghatározottságok összefüggérendszerében létezik. A komparatiztika, illetve a regionális kultúrtörténeti megközelítés lehet az a módszer, amely adekvát módon nyithatja tágabbra a kutatás horizontját: s földrajzilag esetenként távoli, lényegileg mégis egymáshoz tartozó jelenségek között mutat meg összefüggéseket.

Az azonban kétségtelen, hogy a művészetet, a műalkotást szemlélhetjük úgy is, mint a „minden Egész eltörött” tragikus létérzésével szembenéző alkotó kísérletét valamiféle egész, ha más nem, műegész megkonstruálására, ahogyan Bagi Ibolya megfogalmazza: a „széttöredezett, káoszba hullani látszó világ ‚megváltása,’ ha másként

nem, az írói intuíció teremtette virtuális egész létrehozásának kísérlete révén." (5.)

Bagi Ibolyát az irodalmi alkotások filozófiai téje érdekli: az, hogy milyen létehetőségekről vallanak a művek, s ezt a bennük megszólaló eszméken keresztül kutatja. A rög-eszmék közép-pontba állítása a művek eszmetörténeti vizsgálatának fókuszba állítását jelenti, maguk a tanulmányok azonban nem szorítkoznak egy-egy ilyen „rög-eszme” partikuláris körüljárására, hanem rendszerint pályaképbé ágyazva, egy-egy életművet végigkövetve mutatják be, hogyan módosult a szóban forgó idea megjelenítése az életmű egyes darabjaiban, a szerzői életpálya különböző szakaszaiban.

A „rög-eszmék” végső soron a huszadik századi kultúra, irodalom jellegzetes koreszméi: az utópia, az utópikus gondolkodás sajátos változatai, a modern technikai civilizáció veszélyeivel szembeálló ember gyakorlati és szellemi tapasztalatainak tárgyiasítása (Brjuszov, Dilov), az avantgárd radikális világmegváltó eszményéből fakadó művészet- illetve műalkotás-koncepciók (Guro, Pilnyak), a kultúra és a személyiség fenyegetettségének eszméje (Pilnyak). Az utópikus gondolkodás mellett, azokra válaszul megjelennek az utópiellenes gondolatok is, a világ abszurdításának, a minőségileg új emberi lét mesterséges megvalósításának szükségszerű kudarcát megmutató antiutópia, szatíra és a groteszk (Ilf-Petrov, Bulgakov, Platonov).

A huszadik század vezető (rög-)eszméit tárgyaló műből nem hiányozhat az emigráció egzisztenciális tapasztalatának művészi vizsgálata sem, hiszen kétségtelen, hogy a „rövid 20. század” emberének egyik legmeggrázóbb élménye az egyetemes otthontalanság. Miloš Crnjanski és Ljuban Dilov különböző korszakokban és különböző poétikai megközelítéssel mutatja be ezt a létérzést. S mintegy a huszadik századi egzisztenciális hontalansággal szembeszegezhető értéként jelenik meg a kultúra, a kulturális hagyomány és a művészet „létépítő,” „az ember számára pozitív szellemi távlatokat, egzisztenciális biztonságot nyújtó megkérdőjelezhetlensége” Milorad Pavić és Danilo Kiš műveiben.

Tévedés lenne azonban azt a következtetést levonni az eddigiekből, hogy az eszmék közép-pontba állítása a szűkebb értelemben vett irodalmiság vizsgálatának háttérbe szorítását vonja

maga után. Ellenkezőleg: az eszmei problematika a konkrét elemzésekben mindenütt poétikai sajátosságok számbevételével, a művek irányzatokhoz tartozásának orientáló besorolásával történik, azaz az irodalmiság messzemenő figyelembevételével. Szembeötlő a tanulmányok rendkívül igényes nyelvi-stiliztikai megformáltsága, a szövegek olvashatósága, ami már csak azért is kiemelendő, mert korántsem általános még szűkebb szakmai berkekben sem. Az igényesség mutatkozik meg abban is, hogy számos írás komoly átdolgozás, utánérlelés eredményeként került a kötetbe (amit az írások végén közölt két dátum, az eredeti és az átdolgozott megszületésének dátuma jelez). Ennek az igényességnek köszönhetően az 1992 és 2010 között született írásokból egy olyan problémaérzékeny és jó elemzőkészséggel rendelkező irodalmár képe bontakozik ki, aki a huszadik századi szláv irodalmakból kiszakított kutatási területének szakembereként a terület kultúrájának és történelmének alapvető vonásait mutatja meg.

A szerző messzemenő filológiai alapossággal követi végig az utópia-elgondolások változatait a korai művektől a két groteszk jövőviziótól át Platonov késői elbeszéléseiig. A művek olyan átalakulásokat mutatnak be, „amelyek az emberi lét elképzelt kiteljesedéséhez, illetve testi-szellemi degradálódásához vezetnek.” „A hősök a lét-építés embertelen programjának megvalósításába szükségszerűen buknak bele.” Az életmű és a platonovi világ centrumában az 1927-ben írt *Cse-ven-gur*, és a két évvel későbbi *Munkagödör* című művek állnak. Mindkét mű a Földi Paradicsom megvalósítására irányuló gyakorlat szükségszerű kudarcát mutatja be egy-egy groteszk vízióban, legfeljebb fokozati különbség van köztük. Az eszmemegvalósítás gyakorlata alapvetően kérdőjelezi meg az eszme, és az eszme által létrehozott Lét érvényét. A felkínált Paradicsomról kiderül, hogy maga a Pokol. Az utópia megvalósítási kísérlete kudarcba fullad, létpusztításhoz, az emberi minőség felszámolásához vezet. Ennek legszélsőségesebb példája talán a *Dzsán* című kisregény, amelyben az abszurdítás hidegjelölés, szinte minden emberi attribútumától megfosztott világ képét nyújtja.

A platonovi próza másik alapelemére, a nyelvre mintha kevesebb figyelmet fordított volna a szerző. Az elmélyültebb elemzéshez jó kiindu-

lópontként szolgál is idézett Brodskij Platonov nyelvlenléte nem egyé-beri faj egészére

A kötet második elemzését emeltn kultúra egyik le emigráns léthely tanának, és a haz következményeir szí megfogalmaz génye (1971, magy alkotása személye zékeny elemzést a orosz hercegnek a

lópontként szolgálhatott volna a Bagi Ibolya által is idézett Brodskij-kommentár, amely szerint Platonov nyelvében „a grammatikai abszurd jelenléte nem egyéni tragédiát jelez, hanem az emberi faj egészére vonatkozik.”

A kötet második tömbjéből annak a műnek az elemzését emelném ki, amely a huszadik századi kultúra egyik legsajátabb jelenségéről szól. Az emigráns léthelyzetnek, a talajt vesztettség lélektanának, és a hazától való elszakítottág tragikus következményeinek talán legmegrázóbb művészi megfogalmazása: Miloš Crnjanski *London regénye* (1971, magyarul: 1977) című monumentális alkotása személyes kedvencem is. Bagi Ibolya érzékeny elemzést ad a mű főhősének, az emigráns orosz hercegnek a Londonban, emigrációja utol-

só színhelyén zajló, s már a mű elején tragédiát sejtető, hiábavaló küzdelméről az értelmes emberi létért, az egzisztenciális biztonságért. London nem tud korábbi léthelyzetéhez és presztíziséhez illő/méltó helyet biztosítani Rjepnyinnek. Az emberi méltósága maradékát még őrző, ugyanakkor a száműzetés megpróbáltatásai nyomán folyamatos társadalmi és egzisztenciális presztízisvesztést átélő főhős végül meghasonlik, személyisége kettéhasad, sorsa emiatt torkollik öngyilkosságba.

BALOGH MAGDOLNA¹

¹ A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársa.